

ປາຫຼາກຕາ ຜູ້ຄຳ "ສິວິບຸຣ" ຄຣັ້ງທີ່ ໒

ເຮັດໆ

ວິໄນຄຳສິນປີ

ໂຄຍ ມາຍຈັກຣພັນຈຸ້ ໄປຮຍກຸຸຸ

ປາຫຼາກຕາຍຸຕ "ສິວິນຜຽ"

ຄຽງທີ່ ໒

ເວັ້ນ

"ວິຍາຍສີລະປິ"

ໂຄຍ

ນາຍອັກຄະພັນຈຸ້ ໄປຜຍາກຸຕ

หนังสือหรือคำราที่ทรงคุณค่า รวมตลอดทั้งจัดให้มีปาฐกถาชุดสิรินธร อันหมายถึง ปาฐกถาที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติในใต้ฝ่าละอองพระบาท ผู้ทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชกุมารี โดยปาฐกผู้ทรงคุณวุฒิในศาสตร์ต่างๆ ที่อยู่ในความสนพระราชหฤทัย โดยทั้งนี้ได้ฝ่าละอองพระบาทเองได้ทรงพระมหากรุณาพระราชทานปาฐกถาเรื่อง “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม” เป็นประเดิม เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ พระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ในโอกาสต่อมา คณะกรรมการบริหารเงินทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้กราบเรียนเชิญท่านผู้ทรงคุณวุฒิท่านอื่นมาแสดงปาฐกถาชุดสิรินธรไปแล้วโดยลำดับ ในวันนั้นนับเป็นปาฐกถาครั้งที่ ๘ ในปาฐกถาชุดสิรินธร โดยคณะกรรมการบริหารเงินทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เห็นสมควรให้กราบเรียนเชิญ นายจักรพันธ์ โปษยกฤต มาบรรยายหน้าที่นั่งเรื่อง “วิจิตรศิลป์” อันเป็นหัวข้อที่กล่าวได้อย่างเต็มปากว่าไม่มีใครใคร่รู้อีกซึ่งและกว้างขวางเสมอด้วยผู้เป็นปาฐกอีกแล้ว เนื่องจากปาฐกเป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยวิวุฒิและคุณวุฒิเป็นที่ยกย่องสรรเสริญกันอยู่โดยทั่วไป จึงเป็นที่หวังว่าสรรพวิทยาความรู้ที่จะเกิดมีขึ้นจากปาฐกถาเรื่องนี้ จักมีคุณประโยชน์ยิ่งแก่วงวิชาการและผู้สนใจในด้านนี้สืบไป

ข้อหนึ่งที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในใต้ฝ่าละอองพระบาทเป็นล้นพนักก็คือ การที่ใต้ฝ่าละอองพระบาทได้ทรงพระเมตตาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงฟังปาฐกถาชุดสิรินธรนี้ทุกครั้งที่ตรา แม้จะมีพระราชนิธิยกิจเพิ่มพูนขึ้นหนักหนาเพียงใดก็ตาม พระมหากรุณาธิคุณและน้ำพระราชหฤทัยเยี่ยงนี้ย่อมเป็นที่ซาบซึ้งและเป็นสิริมงคลแก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและผู้ที่ได้เฝ้าชมพระบารมีอยู่ในที่นี้ยิ่งนัก

บัดนี้ใต้เวลาอันสมควรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าใคร่ขอพระราชทานพระราชานุญาตเบิก นายจักรพันธ์ โปษยกฤต แสดงปาฐกถาเรื่อง “วิจิตรศิลป์” ต่อไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ปาฐกถาสุด 'สิรินธร' ครั้งที่ ๘

เรื่อง 'วิจิตรศิลป์'

โดย นายจักรพันธ์ โปษยกฤต

ขอพระราชทานกราบทูลทรงทราบใต้ฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า นายจักรพันธ์ โปษยกฤต ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตใช้ราชาศัพท์ในการบรรยายครั้งนี้บ้าง และบางครั้งก็คงจะไม่ได้ใช้ราชาศัพท์ในการบรรยายครั้งนี้บ้าง ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ในการบรรยายเรื่องวิจิตรศิลป์ เมื่อเจ้าหน้าที่ที่จุฬายา ได้โทรศัพท์ไปเชิญข้าพระพุทธเจ้ามา ครั้งแรกข้าพระพุทธเจ้ายกยักนิดหน่อย ฟังเหตุผลแล้วปฏิเสธไม่ออก จะต้องมาเป็นเรื่องที่ฟ้ากำหนด ธรรมดาแล้วทุกคนจะเห็นว่า จักรพันธ์เป็นช่างเขียน ทำงานวิจิตรหรืออะไรก็แล้วแต่ แต่หากจะมาถามช่างเขียนเองบางที่เรายังไม่ทราบเลยว่าเราได้ทำงานวิจิตรศิลป์ หรือเปล่า เราเพียงแต่นึกว่าเราเขียนรูป แต่คราวนี้เมื่อจะต้องมาพูดเรื่องวิจิตรศิลป์ ซึ่งเป็นเรื่องกว้างมาก ก็นึกกังวลว่าบางทีเราเขียนรูปอยู่เรายังไม่ทราบจะตอบอย่างไรว่าวิจิตรศิลป์คืออะไร ก็ต้องไปเปิดตำราที่ครูบาอาจารย์ท่านเขียนไว้ ท่านบอกว่าวิจิตรศิลป์นี้เป็นสูงที่สุดในศิลปะ คือศิลปะมีหลายอย่าง แต่ที่สูงที่สุดในศิลปะคือวิจิตรศิลป์ ซึ่งมีอยู่ ๕ อย่าง คือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม และคีตกรรม จะไม่อธิบายเพราะเป็นทฤษฎีหลายคนคงจะทราบในวิชาสุนทรียภาพ

ที่นี่ เราเป็นช่างเขียน บางครั้งมีคนมาถามว่าศิลปะคืออะไร เราตอบไม่ถูกต้องไปดูที่ครูบาอาจารย์ท่านกำหนดไว้ว่า ศิลปะคืองานช่าง งานช่างที่แสดงฝีมือ และความคิดของศิลปินที่ถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรม เช่น รูปเขียน รูปปั้น งานตกแต่ง ศิลปะวัตถุต่าง ๆ และเป็นนามธรรม เช่น วรรณกรรม และคีตกรรม

แต่ในวันนี้ ถ้าหากจะพูดอย่างที่ครูบาอาจารย์ท่านกำหนดเอาไว้คงจะเคยฟังกันมาแล้ว และคงจะมีตามห้องบรรยาย (Lecture) ต่าง ๆ ต้องขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอีกครั้งหนึ่ง ขอเป็นเผด็จการวันนี้ คือไม่มองต่างมุม แต่มองมุมเดียวที่จักรพรรดิจะมอง นึกดูว่าเมื่อเราเด็ก ๆ เราชอบเขียนรูป เราไม่รู้สิว่าจะอะไร เป็นวิจิตรศิลป์หรือไม่วิจิตรศิลป์ ผมอยู่โรงเรียนวชิราวุธ อยู่ในสถาปัตยกรรมที่เป็นวิจิตรศิลป์มา ๑๒ ปี แต่ไม่เห็น ตึกวชิรมงกุฎ หอประชุม และคณะต่าง ๆ มีชื่อ ดุสิต จิตรลดา พญาไท ก็เป็นสถาปัตยกรรมทั้งดงาม ทำโดยช่างฝีมือสูงในสมัยนั้น แต่เราก็อยุไปโดยที่ไม่เห็น พออยู่คณะจิตรกรรมปี ๑ มีวิชาชื่อ 'วิจัยศิลปะไทย' ครูจะให้เด็กทุกคนไปวาดเส้นงานศิลปะวัตถุที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์

เราเรียกการวาดเส้นว่า Drawing พุดทับศัพท์ เครื่องมือก็มีกระดาษ มีไม้กระดาษ จำไดว่านั่งอยู่ที่โรงราชรถที่อยู่พิพิธภัณฑ์ เราเด็กตัวนิดหนึ่งอายุ ๑๘-๑๙ ก็นั่ง Drawing มองราชรถว่าวิจิตรเหลือเกิน ชับซ้อนสูงใหญ่ขึ้นไป เรานั่งดูร้อง โอโฮ! ความวิจิตรนี้เห็นจากของจริงและแม่ในวรรณกรรมหรือคิตรกรรมเราคงจะเคยได้ยิน

...แกลงอนอ่อนสลวยชวยชด
รายรูปสิงห์อัดหยัดยัน

เครื่องชดช่อตั้งบรรลึงกลอย
สุพรรณจับนาคหัวเศียรห้อย...

แหม! กวีท่านบรรยายไว้จริง ๆ คือระยิบไปหมด แต่เรามองแล้ว ถ้าขึ้นไปสมกับบนนั้นจริง ๆ ขากางเกงคงไปเกี่ยวหัวนาคหาคะเมนลงมา

คือ ได้ข้อหนึ่งว่า ความงดงามวิจิตรศิลป์ที่เห็นอยู่ในศิลปะวัตถุนี้มันคงต้องใช้ฝีมือและความยากลำบาก เราจะเห็นเวลาไขนละครรำ ตรวจพลเสร็จจะขึ้นรถพระรามทศกัณฐ์ เขาจะต้องก้มลงมองนิดหนึ่ง เพราะมันแหลม ๆ ไปหมด ทั้งหัวนาคหัวอะไร มันไม่ใช่ก้าวขึ้นโดยง่าย เพราะฉะนั้นประโยชน์ใช้สอยกับความคล่องตัวคงจะไม่มีในวิจิตรศิลป์ความคล่องตัวคงจะสู้รถขาลังไม่ได้ ขนขวดขนท่อ ทุกอย่างแต่ราชรถวิจิตรวิบากหมด แม้กระทั่งในการจัดทำ เริ่มต้นไม้ต้องดี สีตัวต้องคม ที่สำคัญที่สุดไม่ใช่วัสดุ คือช่างผู้สร้างองค์ประกอบนั้น ผู้ทำจะต้องมีฝีมือเยี่ยม ถ้าเมื่อวัสดุดี ไม้ดี สีคม แต่ช่างไม่มีความสามารถ มันก็คงจะเหมือนรูปแกะไม้ที่เราเห็นเกลื่อนกลาด เป็นหนุมานจับนางสุพรรณมัจฉา หรือผู้หญิงพนมมือไหว้ให้เปล่า ๆ

บางที่เราไม่เอา หรือแม้กระทั่งกล่องไม้ธรรมดาที่จะเป็นงานวิจิตรศิลป์ก็วิบาก จะต้องเข้าเดือย เขาระรองเพราะเขาไม่ใช่ตะปู ทุกอย่างนี่ลำบากหมด

ในความวิจิตร มันก็มีความไม่วิจิตรอยู่ควบคู่กันไป จะยกตัวอย่างความไม่วิจิตรที่ง่ายที่สุด อย่างห้องแถวหรือตึกแถว ที่เราทำด้วยอิฐซีเมนต์บล็อก เรียงๆ แล้วฉาบปูนทาสีเลยเหมือนกรงไก่ ไม่มีความวิจิตร ในทำนองเดียวกัน ปราสาทราชวังเหมือนอย่างปราสาทนครวัด ต้องใช้เวลาถึง ๑๕๐ ปี อย่างที่เราเรียนกัน ถึงจะสร้างเสร็จ เกิดมา ๓ ชาติ ชาติที่ ๓ ถึงจะได้สวย พระเจ้าชัยวรมันอะไรก็ไม่ทราบ แล้วก็อยู่เป็นอมตะ เป็นศิลปะที่อมตะ แต่อย่างของที่ลวกอย่างตึกแถวที่ว่า หรือบ้านจัดสรรกรงไก่ฉาบปูนเสร็จทาสีเลย มันก็ไม่ใช่สิ่งที่วิจิตร เราเห็นกันอยู่ในปัจจุบันนี้

ความประณีต วิจิตร มันคงจะสวนทางกันกับความเรียบง่าย หรือประโยชน์ใช้สอยที่คล่องตัว คงจะไม่อยู่ด้วยกัน เราดูในวรรณกรรมในคีตกรรม บางครั้งเราอ่านแล้วเห็นว่าหมวมั่นก่อนกระเตี้ยตุงรัง เช่น

...สามสิบสามเศียรโสภา เศียรหนึ่งเจ็ดงา ราวดั่งเพชรรัตนูจี...

ตายแล้ว! ช้างนั้นคงจะมีงาหัวหนึ่งถึงเจ็ดงา แยกไปแยกมากคงจะพะรุงพะรังไปหมด ไม่เหมือนช้างธรรมดา แต่มันเป็นวิจิตรศิลป์ เราปฏิเสธไม่ได้เลยว่าบทกวีนี้ไม่ใช่วิจิตรศิลป์ ถ่ายทอดออกมาเป็นรูปที่เคยเห็นเหมือนกันที่ช้างมีงามีหน้าเยอะไปหมด

มานึกดูว่าการวิจิตรศิลป์นี้มันก่อนจะวิบากไม่ว่าการคิด การทำต้องกลั่นกรองเราดูอย่างง่ายที่สุดในของไทยเรา แล้วลองดูของฝรั่งสิ อย่างเครื่องแต่งตัว คนเราคงอยากจะทำแต่งตัวได้งดงาม ดบแต่งต่าง ๆ เครื่องแต่งตัวของฝรั่ง เราเห็นว่าสวยงาม แต่การแต่งนี้วิบากนะ เคยดูหนัง 'วิมานลอย' สการ์เล็ต โอฮารา จะรัดสตั๊ด แขนจะต้องเอาเท้ายันรัดจนเหลือเอวนิดหนึ่ง นุ่งกระโปรงบานแฉ่ง เราเคยเห็นนี้ อย่างนางซินเดอเรลลา นุ่งกระโปรงบาน เสื้อคอกว้าง ทำผมเป็นช่อชั้นต่างๆ ใส่รองเท้าเกือกแก้วสันสูงปรี๊ด วิ่งลงบันไดมานี่ไม่ตกบันได วิ่งลงมาได้ หมม! อันนี้มันเป็นวิบาก ซึ่งเขาฝึกฝนมาดีแล้ว แต่ของเราตก คุณหญิงอะไรก็ไม่ทราบตกจากศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กลิ้งลงมา (เสียงหัวเราะ)

นี่ไปตามประสาเรา เหมือนกับว่าคุยกัน เอ! เครื่องแต่งตัวนี้เราคงจะเห็นได้ง่ายกว่าที่จะยกตัวอย่างอื่นๆ เช่นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ซึ่งทุกคนคงจะเคยเห็น

พระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยอยุธยากลาง หรือปลาย หรือต้นรัตนโกสินทร์ที่เห็นอยู่ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อก่อนนี้ไม่ค่อยมีคนเคยเห็น ต่อมาเขาพิมพ์เป็นหนังสือ เห็นแล้วต้องใช้คำว่าเหมือนเทวดาท่า วิจิตรงดงามมาก อันนี้คงไม่ได้ทำง่าย รองลงมาได้แก่เครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ เราจะเห็นพระมหาพิชัยมงกุฎต่างๆ เวลาทรงงดงามเช่นเดียวกัน อีกอันหนึ่งที่เราเห็นในรูปถ่ายทั้งนั้น ไม่เคยเห็นของจริง ชูโตโสกันต์ ทรงโสกันต์ของเจ้านาย ในรูปถ่ายขาวดำนั่งงดงาม แม้กระทั่งคนธรรมดาที่โกนจุกนี้ก็งดงามเป็นวิจิตร

ทีนี้เรามาดูซิว่าเครื่องแต่งกายอะไรที่เห็นได้ง่ายๆ ในเวลานี้ พาหุรัด หัตถ์ทรงอะไรก็ง่าย คือเครื่องแต่งตัวละครไทย เพราะเราไม่มีวันจะได้ไปเห็นเครื่องทรงอย่างที่ยกตัวอย่างมาเมื่อสักครู่นี้ เครื่องแต่งตัวละครที่เราว่าวิจิตรแล้วในการ ปักเย็บ แม้เวลาจะแต่งละคร ผมไม่เคยแต่งเองแต่เห็นมันยากเหลือเกิน ทรมาน มันต้องรัด ต้องดรีงอะไรต่าง ๆ เป็นวิบากเพื่อความวิจิตรศิลป์เพียงแป็บเดียวคือออกมารำ

คราวนี้ในวรรณกรรมหรือคติดกรรม ซึ่งมันเนืองกัน เคยดูละครใน คือ ท้าวกะหมิงกุหนึ่งจะไปรบเขาก็กำสรองทอน ซึ่งเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยรำ ผมเห็นว่ามันสวยมาก เขาจะบรรยายโดยใช้บทกวีซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ พุดบรรยายถึงการแต่งตัวแห่ม! รำอยู่เป็นนานงดงามมาก

เรามาดูในบทกวีจริง ๆ ก่อนจะมาบรรยายได้อ่านบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ ตอนท้าวมาลีวราชว่าความ พระราม พระลักษณ์ แต่งตัวจะไปเฝ้าท้าวมาลีวราช เริ่มจาก

...ชำระสระสร้งน้ำสุหรัย

ลุปไล้สฺนธามาลี

พระรามคงจะช่วยกันกับพระลักษณ์วาดคิ้ว

...สอดใส่ส่นับเพลานากระหนก

ห้อยหน้าผ้าทิพย์ทองรั้ว

โหมตเทศดาตทองฉลององค์

รู้สึกเป็นเรื่องใหญ่มากในการจะแต่งตัวไปไหน แล้วก็

กรีดกรายพระหัตถ์ขัดสี

ผัดพัดตรีผิวฉวีวาดคิ้ว...

ภูษาชยกแย่งครุฑยุดนาคหิ้ว

ชายแครงแพลงพริ้วพลอยระยับ

ต่างทรงเกราะเก็จเพชรประดับ...

...คาดปั้นเหน่งสายประสานบานพับ สังกวาลย์แก้วแวววับทับทรวง
พาหุรัดทองกรซ่อนทรวง ขำมรงค์เพชรรัตนรุ่งร่วง
มงกุฎแก้วแกมสุวรรณกุดั่นดวง ห้อยพวงบุปผามาลี...

งดงามวิจิตร เมื่อมาทำเป็นละครคงจะรำกั่นอย่างวิจิตรมาก

แต่สมัยนี้ผมไม่เคยเห็น เครื่องแต่งตัวที่สวยงามอย่างนั้น นอกจากรูปถ่ายสมัย
ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ เพราะสมัยนี้นี้ก็คงจะใช้ความสะดวกสบายความเรียบง่าย ทีนี้
เมื่อสะดวกแล้วความวิจิตรย่อมไม่มี ผมจะพูดกับอาจารย์สุรพล วิรุฬักษ์ เสมอ
ด้วยความวิตกว่าผ้าหม่นางละครสมัยนี้เหมือนผ้าคลุมไหล่ Super man คือเอาสั้นที่
สุดใช้เวลาปักน้อยที่สุด ออกแบบลายน้อยที่สุด พอให้รู้ว่าเป็นผ้าหม่นาง

ผมคุยกับลูกศิษย์ผม คุณวัลลภศิริ สดประเสริฐ ว่าเคยอ่านพุทธทำนายไหม?
พระพุทธรูปบอกว่า ภัทขุสงฆ์ในอนาคตกาลจะมีผ้าเหลืองพันอยู่ที่ข้อมือ พอให้รู้ว่
เป็นพระ-ภัทขุสงฆ์ เพราะฉะนั้นอนาคตกาลของละครไทย จะมีผ้าตีนอะไรแว็บๆ
พันไว้ที่ข้อมือพอให้รู้ว่ี่แหละคือละคร คือเราจะเห็นว่าในสมัยนี้ใช้ความสะดวก
ทุกคนคงผ่านดาเรื่อง'ละครเร่' ทางโทรทัศน์ ไม่ต้องรำ โบกมือเอา อันนี้เป็นเรื่องที่เรา
ดูแล้วขำ ไม่นึกตำหนิอะไรเลย นึกต่อไปว่า แม้กระทั่งในธรรมชาติ ความวิจิตรศิลป์
มันก็มีไม่ใช่แต่สิ่งที่มีมนุษย์สร้าง เช่นที่ยกตัวอย่างมาวรรณกรรม คีตกกรรม ละคร ยังไม่
พูดถึงรูปเขียนเลย เราดูในธรรมชาติจริง ๆ ก็เห็นมันมีความเรียบง่ายกับความวิจิตร
เพราะฉะนั้นความเรียบง่ายอย่ามาพูดเสียให้ยากมันจะไม่ใช่วิจิตรศิลป์ ยกตัว
อย่างนกกระจอก เรียบง่ายมาก โมโนโครม (Monochrome) ตัวนิดเดียว อ่อนแก่
หรืออีกาดำตลอดทั้งตัว เรียบง่ายมีสีน้ำเงินเหลืองๆ นิดหนึ่ง มองแล้วบางที่มันมีสี
Cobalt blue อยู่ในนั้น เสียงร้องของอีการ์อง กาๆ มีอยู่เสียงเดียวแต่เทียบกับนกยูง
เราอาจจะมองข้ามไปบางที ดูแล้วนกยูงเป็นนกที่วิจิตร ตาเป็นสีม่วงๆ สีขนหรือ
แวนนกยูงม่วง ทอง เขียว สีน้ำเงิน (Ultramarine blue) และถ้าเผื่อเดินไปบางมุม
แสงมันจะเหลือง งดงามมาก หากเทียบกับนกกระจอก เอาแค่เสียงร้อง นกยูงร้อง
กอกๆ กระดิ่ง โอง คีตศิลป์นเจ้านายก็เอามาทำเป็นเพลง อีการ์องกา ๆ อย่างเดียว
นกกระจอกร้อง จู๊ก จู๊ก จู๊ก เหมือนกันหมดเลย ๑๐๐ ตัวที่บ้าน ต่อทางมาทางเดียวกัน
(เสียงหัวเราะ) เราจะเห็นว่า เพราะความที่วิจิตรพิชพันนี้จึงน้อย

นกยูงเวลาเจริญพันธุ์เดินยึดคอขึ้นนิตแล้วก้าว...หยุด ยกขาแล้วก้าว...หยุด แล้วเอี้ยว...รำแพน เป็นลีลาต้องเรียกว่าเป็นสุนทรีย์ภาพในธรรมชาติที่ไม่มีใครสอน ไม่มีคุณแม่จำเรียง ไม่มีอะไร เป็นเอง แต่ว่านกกระจอกกระโดดจู้ด บินไปแล้ว แต่พีชพันธุ์येอะเหลือเกิน

ความวิจิตรของนกยูงจะเห็นในศิลปะแทบจะทุกชาติของตะวันออก เช่น พม่าที่นกยูงเป็นเรื่องยิ่งใหญ่ของเขา ของเราเองวัดทางเมืองเหนือ ดูจะมีนกยูง อยู่ตามประตู หน้าต่าง คือมีค่าเหลือเกิน มีค่าด้วยตัวของเขาเอง แต่นกกระจอก นี้เราจะหาค่านี้...ทอดใจ! (เสียงหัวเราะ) คือยกตัวอย่างอย่างลวกที่สุด

คราวนี้เราจะกลับมาเรื่องช่างเขียน ต้องสารภาพอะไรบางอย่างว่าตอนแรกที่จะมาปาฐกถาชุดนี้ ผมไม่ทราบว่าจะต้องฉายสไลด์ หรือนำเครื่องประกอบมา แต่เจ้าหน้าที่ทางจุฬาย บอกให้นำสไลด์ ผลงานต่าง ๆ ผมบอกผมเมื่อผลงานตัวเอง! เพราะเห็นอยู่ทุกวัน เจ้าหน้าที่ก็กรุณาบอกว่าแต่คนอื่นเขาไม่เห็นนะคะอาจารย์ ฉะนั้น ถ้าเพื่อเอาสไลด์มาฉายก็จะเป็นการเหมาว่างานของผมเองเป็นงานวิจิตรศิลป์ ก็รับให้เพื่อนรุ่นน้อง คือ คุณพันธุ์ศักดิ์ จักกะพาก และคุณณัติ ศันสนียสกุล รับผิดชอบไปถ่าย สไลด์ผลงานที่ผมกำลังทำอยู่ ทำมา ๓ ปีแล้ว เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่โบสถ์ ใหม่วัดตรีทศเทพ ทั้ง ๒ ทำนนี้รับไปถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ (เมื่อวานซินี้) ล้างและ นำมาฉายในวันนี้ เพราะฉะนั้นก็อาจจะมียกข้อบกพร่อง จะขอรูปที่โบสถ์วัดตรีทศ

ภาพนี้เป็นภาพอดีตพระพุทธเจ้า ซึ่งอยู่ส่วนบนของโบสถ์วัดตรีทศเทพ เป็นโบสถ์ใหม่ สร้างเนื่องใน ๖๐ พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สถาปนิก คือ อาจารย์ มรว.มิตราภรณ์ เกษมศรี ในสมัยรัตนโกสินทร์ส่วนมากจะเขียนเป็น ภาพเทพชุมนุม แต่เราเขียนเป็นอดีตพระพุทธเจ้า

ภาพต่อไปเป็นภาพเดียวกันจะต้องอธิบายนิดหนึ่งว่างานนี้ทำ ๒ คน แล้ว มีน้องๆ อีกจำนวนหนึ่ง ผมกับคุณวัลลภศิริช่วยกันร่าง จะบอกไม่ได้เลยว่าฝีมือใคร ลวดลายต่าง ๆ กนกกนกกัน เป็นฝีมือคุณวัลลภศิริ พระพักตร์พระหัตถ์เป็นฝีมือผม เราช่วยกันเขียนวิธีทำผมไม่ต้องไปที่โบสถ์เลย เราร่างบนกระดาษไข สมัยนี้วิทยา- การก้าวหน้า แล้วไปเข้าเครื่องถ่ายเอกสาร

รูปนี้เป็นเทพกัญญา ทั้งหมดมี ๕ องค์ กำลังพนมมือถือดอกบัว ทุกองค์ มุ่งไปสู่พระประธาน

อันนี้เป็นเทวดาประจำทิศต่าง ๆ ทั้งหมดมี ๕ องค์เช่นกัน ผมแบ่งหน้าที่กัน คือ จักรพรรดิจะเขียนเทพกัญญาทั้งหมดตั้งแต่ Drawing กำหนดสี วัลลภิศร์หรือ ต้องจะเขียนเทวดาทั้งหมด โดยไม่ก้าวท้าวกัน ชุ่ม วิมาน วัลลภิศร์เขียนและช่วยกันดู แบ่งหน้าที่กัน

อันนี้เป็นท้าวชตรฐ

นี่เป็นทั้งองค์ของท้าวชตรฐ แสงอาจจะมืดเพราะถ่ายในโบสถ์ไม่มีไฟช่วย ใช้ แสงธรรมชาติ

เราจะเห็นมีตัวแบกซึ่งเป็นฝีมือคุณวัลลภิศร์เช่นเดียวกัน ผมจะไม่เขียนของ เหล่านี้เพราะว่าคุณวัลลภิศร์เขียนได้ดีกว่า มียักษ์ ลิง กิเลน มังกร อะไรต่าง ๆ

อันนี้เป็นท้าววิรูปักษ์ เป็นเทวดาเหมือนกัน เราจะใช้ Drawing เดิม แต่ เปลี่ยนสีกาย และเปลี่ยนยอดมงกุฏ

ภายในโบสถ์ เป็นมุมผนังโบสถ์มองไป อันโน้นจะเห็นท้าวชตรฐ อันนี้ท้าว วิรูปักษ์

อันนี้วิรูปักษ์ ที่แบกเป็นกิเลน

นี่เป็นส่วนละเอียดของท้าววิรูปักษ์

อันนี้เป็นเทพกัญญาอีกองค์หนึ่ง คือเราจะเปลี่ยนเครื่องสายผ้ากับสีเท่านั้น แต่ว่าเครื่องทรง หน้าดา จะใช้ร่างอันเก่า

นี่จะเห็นทั้งองค์ และแบกโดยครุฑ เห็นหน้าครุฑไล่ขึ้นมานิด

ภาพนี้เราจะมองจากผนังหนึ่งไปผนังหนึ่ง ผนังนี้แบกโดยกิเลน ผนังโน้น แบกโดยครุฑ

อันนี้เป็นครุฑแบก (รูปใกล้) ผมให้คุณวัลลภิศร์เขียนและกำหนดสี แล้วช่วย กันดู แล้วก็มีส่วน ๆ อีก ๔-๕ คนช่วยกันทำ

อันนี้ผมเรียกแมว ความจริงไม่ใช่ เป็นอมมนุษย์อย่างหนึ่งซึ่งจะต้องแบกสิ่งนี้ ไปตลอดเวลา อาจจะเป็นเสือก็ได้ แต่เราก็จะทำสี่เขี้ยวตามอำเภอใจเรา

อันนี้เป็นลิง เป็นกระบี่สีดำ

อันนี้เป็นกิเลน ซึ่งเห็นใกล้ เราจะเห็นลายพาดต่าง ๆ ไม่ซ้ำกัน

อันนี้เป็นการวาดเส้นภาพร่าง ดอนผมวาดเทพกัญญา คุณพันธ์ศักดิ์ได้ถ่ายเอาไว้ จะเห็นว่าเราวาดลงไปบนกระดาษ เท่าจริงเลย แล้วนำไปถ่ายเอกสาร แสดงให้เห็นถึงวิธีทำของสมัยนี้ คือสมัยก่อนช่างเขาจะปรูด้วยเข็ม แล้วเอาสีฝุ่นคบบลงไปติด แต่เราไม่ทำแล้ว เพราะมันช้า ผมจะถ่ายเอกสารมาเท่าจริงแล้วให้เด็ก ๆ เอาสีฝุ่นปูน ชื่อ Pentel เหมือนสีเทียนผสมข้างหลัง พอทาบติดเทปแล้วเราเอาปากกา Ball point คม ๆ ลากตามเส้น ก็จะไม่ต้องมานั่งปรู นี่เขาทำคือใช้สีผสมแล้วก็ Copy ลงไปแล้วก็ลงสีเลย

นี่เป็นรูปสุดท้ายของจิตรกรรมวัดตรีฯ

สไลด์ภาพวัดตรีฯนี้อาจจะไม่มีใครเคยเห็นเลยด้วยซ้ำเพราะว่าเป็นโบสถ์ใหม่ และเพิ่งทำมาได้ ๓ ปี

จะเล่านิดหนึ่งว่ามันเป็นวิบากอย่างไรในการทำ เพื่อจะได้จัดว่าเป็นวิจิตรศิลป์ มันไม่ง่ายหรอกนะในการที่จะเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ผมไม่เคย ที่จริงแล้วเมื่อบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ผมอายุ ๒๗,๒๘ ปี มีการซ่อมผนัง และผมก็เป็นช่างคนหนึ่งที่ถูกคัดเลือกเข้าไป อายุหน่อยที่สุด ช่าง ๆ จะมีลุงสง่า มยุระ ลุงโหมต ว่องสวัสดิ์ อายุ ๗๐ ทั้งนั้น ตอนนั้นจักรพันธ์ไปซ่อม ซ่อมแล้วก็พัง เพราะเป็นผนังที่ไม่สมควรแก่การซ่อม มันถูกฝน จะเรียกว่าซ่อมไม่ได้ ผนังที่จักรพันธ์ไปเขียนนี้เป็นผนังที่พังแล้ว เท่ากับว่าเขียนใหม่ เป็นตอนนางสีดาประสูติพระบุตร พระลบนานมากเขียนประมาณ ๒,๓ เดือน แล้วก็ไม่ได้ทำอะไรเกี่ยวกับภาพผนังอีก

ต่อมาเมื่อประมาณก่อนปี ๒๕๓๒ ท่านเจ้าคุณวัดตรีฯ ท่านได้ยศเป็นชั้นอะไรผมก็ลืมยศไปแล้ว ขอให้ผมรับงานชิ้นนี้ บอกว่าได้สร้างขึ้นถวายเนื่องใน ๖๐ พระชันษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เพราะฉะนั้นท่านก็โทรศัพท์ขอร้องมาเรื่อย ๆ ผมอยู่ที่บ้านไม่ยอมรับเลย เพราะจะต้องเดินทางออกไปถึงวัดตรีฯ มันเป็นวิบากเหมือนกัน เราจะไปไหนเราคงไม่ได้ไปโดยง่าย ก็ปฏิเสธท่าน ท่านก็ขอให้รับทำอยู่หลายครั้งจนเราปฏิเสธไม่ได้

อีกประการหนึ่ง ผมมีลูกศิษย์คือ คุณวัลลภศิริ ซึ่งมีความสามารถมาก ลำพังตัวเองไม่กล้ารับ ต้องป็นป้ายเตี้ยวัดกลงมา กลัวเหมือนกัน เพราะสูงมากและเป็น

โบสถ์ตรีมุขโบสถ์ใหม่ก็นึกได้ตรงตรงลงท้ายแล้วรับ บอกทำได้ แต่ขอความกรุณาอย่าให้ต้องคิดสตางค์เป็นรับเหมา เพราะเวลานี้โบสถ์ในประเทศไทย พอวัดสร้างโบสถ์ขึ้นมาปุ๊บ พวกช่างเขียนเขาจะยื่นซอง แด่โบสถ์วัดตรีฯ มีคนยื่นซองหลายราย ทีนี้พอท่านเจ้าคุณมาเรียกจักรพันธ์ ถ้าเมื่อผมรับ พวกนั้นดกกระป๋องคือแย่งงานเด็ก ผมเลยบอกว่าผมรับไม่ได้เลย ในการที่ว่าจะให้ทำรับเหมาเพราะไม่เคย ทำก็ต้องประสบความวุ่นวายมาก ขอทำถวายเป็นพุทธบูชา ๒ คนกับวัลลภศิริ แต่ส่วนเด็ก ๆ ที่เราจะเรียกมาร่วมงาน ขอให้ทางวัดจ่ายเงิน ท่านเจ้าคุณก็ยอม ก็เริ่มทำโดยที่ทางวัดเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องเงิน สี พู่กัน ทอง ทุกอย่างที่เป็นวัสดุ แต่ก็ด้วยบารมีของพุทธศาสนา ก็มีผู้บริจาคพวกเราได้เป่ล่ล่มาจากโรงงานพู่กันไทย ส่งมา มยุระ ท่านทำให้เยอะเยอะ สีก็มีคนไปซื้อให้จากเมืองนอกซึ่งถูก มีทองใบอย่างเดียวที่จะต้องซื้อ อาหารมีผู้ให้เงินสำหรับช่างเขียน ๔-๕ คน ท่านเจ้าคุณให้ตู้เย็น ๑ หลัง และมีโยม (ทิดอ้น) ให้कुलเลอร์ คือทุกอย่างเป็นศรัทธาบารมีหมด ช่างเขียนไม่ต้องเสียอะไรเลยนอกจากค่ารถเท่านั้นเอง ก็ทำกันมา ๓ ปี งานได้น้อยมาก ช่างน้อง ๆ เหล่านี้ เป็นเด็กที่จบจากโรงเรียนเพาะช่าง

สกุลช่างของช่างนี้จิตรหรือเปล่านั้นไม่ทราบ มันจะแยกออกไป นี่พูดกันอย่างเป็นช่าง ซึ่งท่านที่นั่งอยู่ที่นี้อาจจะไม่ทราบเลยว่าช่างนี้มันมีระดับและมีสกุลช่างแยกกันไป เด็กที่เราเลือกมาจากเพาะช่างเขามีสกุลช่างของเขา ซึ่งเราต้องมาปรับให้เป็นสกุลช่างของจักรพันธ์ คือผมไม่ต้องปั้นปาย เพียง Drawing แล้วเด็กจะลอก เรา จะกำหนดสี แกกัต้องแกกักันอยู่อย่างนั้น ๓ ปีได้นิดเดียว เพราะหากเราปล่อยไปผมก็ไม่พอใจ แกกักันจนเป็นที่พอใจ ๓ ปีผ่านมาจนขณะนี้ น้อง ๆ เหล่านี้ฝีมือดีมาก เรียกว่ารู้ทางกัน ไม่เคอะเขินซึ่งกันและกัน

เรื่องวัดตรีฯ ผมยกมาเพราะเห็นว่าเป็นงานล่าสุดที่ทำอยู่และเป็นงานที่ใช้เวลาถ่วงถ่วงมากมาย แต่อย่างที่บอก จิตรศิลป์กับความสะดวกสบาย ความคล่องตัวต่าง ๆ มันคงจะสวนทางกัน อีกอย่าง อย่างนำทฤษฎีมาใช้กับจิตรศิลป์ คือศิลปะ ผมว่ามันล่อยตัวของมันอยู่แล้ว เคยอ่านหนังสือที่ไหนเขียนไม่ทราบบอกศิลปะรับใช้ศาสนา รับใช้ไหนรับใช้ซึ่งไม่เกี่ยว ผมขอเถียงว่าศิลปะไม่รับใช้ใคร อยู่ที่ว่าใครจะเอาศิลปะมาใช้หรือเปล่า แต่ครูบาอาจารย์สมัยเก่า จะเป็นพระสงฆ์ หรือพระมหากษัตริย์ท่านเห็นว่าสิ่งที่จะทำให้เห็นถาวรวัตถุ ศิลปะวัตถุ อะไรก็ตาม ให้

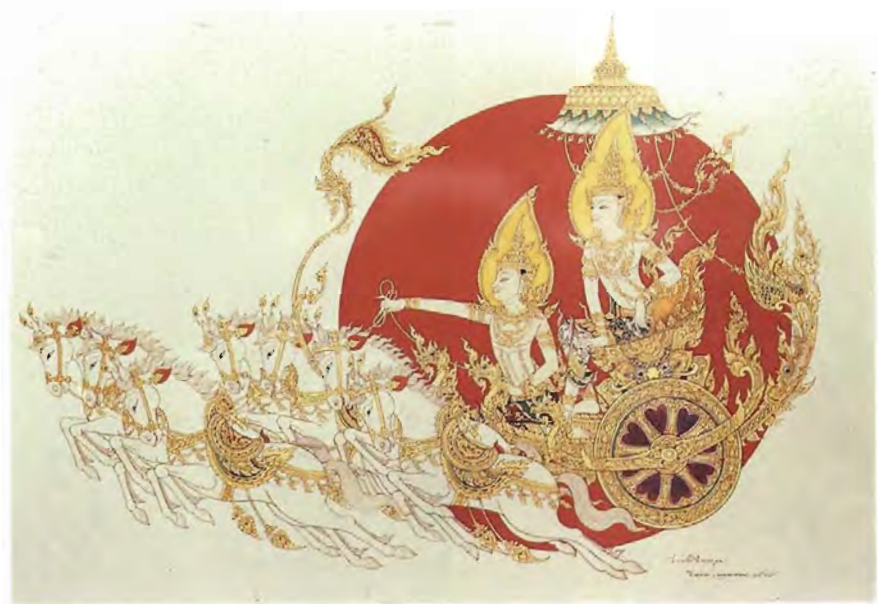
โน้มน้าวจิตใจคนให้กลมกล่อมให้มีสุนทรียภาพ ก็คือศิลปะ ไม่มีอะไรว่านั้น ท่านก็
จึงนำสิ่งนั้นมา แต่ไม่ได้นำมาปรับใช้ คือผมไม่ยอม ผมให้ศิลปะลอยอยู่เฉย ๆ เป็น
พรหมลูกฟักไม่ยอมปรับใช้ใคร แล้วก็อย่ามาเอาทฤษฎี ศิลปะนี่วิเคราะห์วิจัยไม่ได้
วิจิตรศิลป์ไม่ยอม ไม่เกี่ยว

เมื่อสักครู่ทุกท่านจะเห็นว่ามิทเวดดา ซึ่งเขียนโดยคุณวัลลภศิริ งดงามมาก
ผมให้ต้องหรือวัลลภศิริเขียนไปก่อน เดี่ยวเราจะเขียนเทพกัญญา ๕ องค์ ยืนไหว
เหมือนกันอยู่ทุกมุม ก็จะมีเสียงมาบอกว่า โปสเตอร์นี้เขาไม่เอาผู้หญิงเข้ามาหรอก แต่
โบราณนี้ทวารบาลจะเป็นผู้ชายทั้งนั้น ไม่มีผู้หญิง! มีไม่ได้ ผิด!

ผมก็บอก ว่า ‘ฉันจะเขียน ท่านเจ้าคุณบอกฉันว่าโปสเตอร์สร้างขึ้นเนื่องใน ๖๐
พระชันษาพระเจ้าอยู่หัวเวลานี้เลยมาถึง ๖๐ พระชันษาสมเด็จพระนางเจ้าแล้ว ฉัน
จะเขียนผู้หญิง เธอไม่มีแม่เหรอ?’ และอีกอย่างในสมัยพุทธกาล หรือเรื่องที่เราศึกษา
มา ผู้หญิงมีความสำคัญอยู่ในพุทธศาสนาตลอด ไม่ได้มีแต่ผู้ชาย ผมนึกแล้วก็คุยกับ
วัลลภศิริว่า ทำไม ดานั้นบอกว่าไม่ให้เอาผู้หญิงมา ต้องบอกว่า อาจจะเป็นได้ว่ารูป
จิตรกรรมไทยประเพณีเขาไม่ใส่เสื้อตัวนางรูปเล็กๆ ที่เรียกดัวอ่อนจะไม่ใส่เสื้อ หน้า
อกจะกลม ๆ และจะมีทองรัด ถ้าเมื่อใครเขียนเป็นจิตรกรรมขนาดใหญ่ขึ้นมา
แล้วพระเข้าไปทำสังฆกรรม คงจะต้องเห็นหน้าอกเห็นนมโอด ๆ เลยไม่เขียนกัน ไม่
นิยม แต่เราเขียน เราให้ห่มผ้า ไม่ให้เปลือยอกเป็น Topless อย่างนั้น

อย่างเครื่องบนศีรษะ ศิลปากรนั่นมันเป็นศิลปะประเพณีว่าจะต้องสวม
มงกุฎกษัตริย์ ผมจะใส่รัดเกล้าละ รัดเกล้ายอด แล้วผมก็เขียนไป มีคนถามว่าทำไม
ต้องใส่รัดเกล้ายอด ผมบอกฉันจะใส่ คือทุกอย่างจะมีผู้รู้ทั่ว แต่สนุกดี ผมไม่ถือโกรธ
เหมือนอย่างดอกไม้ร่วงที่อยู่ในรูปอดีตพระพุทธเจ้าที่นั่นอยู่เมื่อกี้ คุณวัลลภศิริเขียน
รูปดอกไม้ร่วงเป็นดอกมณฑารพ เพราะสวย ก็จะมีคนบอกว่าผิด! ไม่ได้หรอก ที่จริง
ต้องเป็นดอกลั่นทม หรือดอกอะไรก็ไม่รู้ เขามีสูตรของเขา เรบอกดอกมณฑารพอยู่
ในพรหมโลก แล้วสวยด้วย เธออย่ามาเป็นเจ้าหัวใจฉัน ไม่ได้ เรามีสิทธิที่จะเขียน
อะไรก็ได้

แต่ทุกครั้งที่เราไปที่โบสถ์วัดตรีฯ ขึ้นไปนั่งบนนั่งร้านจะมีความรื่นรมย์ ใน
การนี้ คือจะมีผู้มาถามไถ่ต่าง ๆ เช่น จะมีชาวต่างประเทศที่ชอบพอกันเป็นฝรั่ง
เราจะสังเกตว่า ชาวต่างประเทศที่อยู่ในเมืองไทยแล้วศึกษาเรื่องไทย บางทีจะรู้ดีทาง

ทฤษฎีดีกว่าเราอีก เราเป็นช่างเขียน บางทีเราไม่รู้ชื่อท้าววิรูปักษ์อะไร บางทีเราจะลืมไป ฝรั่งเศสนั้นเป็นดอกเตอร์ด้วยเก่งมากและน่าเอ็นดู แกมาถึงนับเลยอดีตพระพุทธรเจ้ามีก้อนต์ เราก็บอกเราใส่ไปเท่าที่ผนั้นจะเต็ม เขาต้องนับเพราะว่าอดีตพระพุทธรเจ้าก่อนพระสมณโคดมนี้แหลม! เขาทราบดียิ่งกว่าเรา พอคุณนางอัปสรเขาก็ถามเทวดาก่อน เทวดาของต้องชื่ออะไรบ้าง ท้าววิรูปักษ์ วิรูปักษ์ ท้าวธตรฐ อะไรต่าง ๆ พออ้าว! เทพกัญญาของจักรพันธ์ุสะชื่ออะไร ผมนั่งอยู่บนนั่งร้านนี้ก็ไม่ออก บอกชื่อแสงระวี! คือจะเอาผิดเอาถูกกับผม เอาทฤษฎีซึ่งวิจิตรศิลป์ไม่มี จะมาเอาความถูกต้องนี้ผมว่ามันไม่เกี่ยวกัน

คราวนี้ จะขอสไลต์ให้นายภาพจิตรกรรมเป็นประเพณีเหมือนกัน ซึ่งเป็นฝีมือผมเอง

นี่เป็นรูปสีน้ำ รูปเล็กนิดเดียว ผมเขียนนานมาแล้ว เป็นเรื่องวรรณคดีรามเกียรติ์ของเราตอนนางเบญกายขึ้นวอไปเฝ้านางสีดาเคยเป็นบัตรรวยพร ของ UNICEF

นี่เป็นรายละเอียดของนางสีดา มีร่มกัน ผมให้นางสีดาใส่รัดเกล้า

อันนี้เป็นนางเบญกายขึ้นวอ คนที่คุ้นในนางลอยขึ้นวอสีวิกา คงจะคุ้นกับบทเพลงตอนนี้ดี

อันนี้เป็นรูปที่ค่อนข้างใหญ่หน่อย แต่ไม่ใหญ่มาก ประมาณเมตรกว่า เป็นเรื่องรามเกียรติ์ศึกพรหมมาศ เขียนเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๕๒๙ ก็หลายปี แต่ไม่นานเท่ากับเบญกายเมื่อกี้ เขียนด้วยสีน้ำมัน ไม่เหมือนสีน้ำเมื่อกี้ ผมลองเอาสีน้ำมันมาเขียนกับรูปจิตรกรรมไทยประเพณี โดยที่เขียนบนไม้ที่ปิดทองทั้งรูปแล้วเขียนลงไป จะเห็นมีพระอินทร์และพระลักษมณ์ซึ่งทอดกรมองดูระบำหน้าข้าง

อันนี้เป็นรายละเอียดของข้างเอราวัณกับพระอินทร์ จะเห็นหนุมาณกำลังจะลิวขึ้นไปหักคอข้างเอราวัณ ซึ่งอยู่มุมข้างล่าง

ภาพนี้เป็นพระลักษมณ์กำลังตะลึงในกองทัพอพระอินทร์ปลอม...เราคงจะคุ้นกับกลอนอันนี้อยู่แล้ว

ภาพนี้เป็นพวกเขนลิง

ภาพนี้เป็นพัดซึ่งผมเขียนกัณฑ์ทศพร พระอินทร์ใช้นางมุสดีให้ลงมาเกิด เป็นแม่ของพระเวสสันดร ผมเขียนหลายปีแล้ว ตัวละครเล็กนิดเดียว

ภาพนี้ล่าสุด เขียนประมาณปี พ.ศ.๒๕๓๔ บัตรเครดิตของแบงก์กรุงไทย คือ เขาถ่าย Over ไปหน่อย ชาวจิว ผมจะอธิบายว่าเขาต้องการให้ตามตำนานของพระอาทิตย์ คือมี อรุณเทพบุตร และม้าเจ็ดตัว เกรินทำยารถตอนแรกผมเขียนเป็นนกนกรรรมตา คุณวัลลภศิริบอกว่า อาจารย์เขียนเป็นหงส์เถาะ เพราะไม่เคยเห็นเกรินทำยารถที่ไหนเป็นหงส์ เขาก็ร่างให้ผม ผมก็เขียน จะเห็นว่าเกรินทำยารถไม่รรมตา ต่อไปใครเขียนเกรินทำยารถเป็นหงส์ แสดงว่าลอกไปจากรูปนี้ (เสียงหัวเราะ)

ภาพนี้ไม่ใช่รูปจิตรกรรมไทยประเพณี เป็นเหมือนจริง ผมเขียนปี พ.ศ. ๒๕๒๐ จำได้ดี เป็นตอนที่ผมชอบมาก เรื่องอิเหนาตอนไหว้พระ เขียนด้วยสีน้ำมัน ก็นึกเองตามมโนภาพของเราว่าอยากให้เป็นอย่างไร ผมดูละครของศิลปิน ผมไม่เคยเห็นที่สวยงามสักที ผมเลยเขียนด้วยตัวเองให้สวยอย่างที่เรากำลังต้องการ ฉากอะไรต่าง ๆ

ภาพนี้เป็นมะเดหัว เราคงจะคุ้นกับเพลงที่ว่า ...นี่เทียนอิเหนานัดดา นี่เทียนจรวงศ์ศรี... แล้วให้เสียงท่าย ซึ่งเพลงก็ไพเราะมากเช่นกัน

ภาพนี้เป็นนางบาหยัน ประเสริฐ ใส่รัดเกล้าเปลวแล้วจุดเทียนเข้ามา เพราะว่าเทียนดับ ภาพนี้เป็นอิเหนากับสังคามารดา ซึ่งแอบอยู่หลังพระปฏิมา รูปจริงใหญ่ แต่ตัวละครสักคืบเดียวเอง ทั้งหมดนี้เป็นสีน้ำมัน เขียนให้กับแบงก์กสิกรไทย แล้วเขาก็เอาไปติดที่สาขาต่างประเทศเมืองอะไรก็ไม่ทราบ ไม่ใช่เมืองไทย

ภาพนี้เขียนประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๓ คือหลังจากนั้นหลายปีเป็นสีน้ำมัน เช่นเดียวกัน รูปก็ใหญ่เท่ากัน เป็นเรื่อง จันทกนิรี มีท้าวพรหมทัตกำลังยิง และมีจันทกนิรีกับกนิรีที่เป็นสามีเขามาเล่นน้ำเก็บดอกบัว แล้วท้าวพรหมทัตยิง

ภาพนี้เป็นจันทกนิรี และรูปนี้ผมเห็นบ่อยที่สุดในที่วิ (เสียงหัวเราะ) คณะกันตนาให้ใครลอกก็ไม่รู้เอาไปติดตามบ้าน ที่กนิรีกลายเป็นตะขาบ

ภาพนี้เป็นท้าวพรหมทัตกำลังยิงศร คือผมอยากจะเขียนอะไรผมก็เขียนเครื่องแต่งตัวต่าง ๆ นี้ แต่อันหนึ่งที่คนที่ไม่ใช่ช่างจะไม่ทราบ คือผมไม่ได้เขียนขึ้นเอง

ทุกอย่างจะต้องมีแบบ คือต้องมีคนมาทำทำเหล่านี้ เราจะเขียนเส้นไว้เป็น Drawing แล้วมาทำเป็นสีน้ำมัน แสงเงาต่าง ๆ ก็ดูจากรูปร่างที่เราเขียนไว้ก่อน

ภาพนี้ผมเขียนปี พ.ศ.๒๕๓๔ เอง ถ่าย Over ไปหน่อย จากวรรณคดีเรื่อง ชุนช้าง-ชุนแผน ตอนชุนแผนเข้าห้องนางแก้วกิริยา พวกเราคงจะคุ้นกันบ้าง คือ ...เจ้าร่างน้อยนอนนิ่งบนเตียงดำ คมขางามแจ่มแจ่มใส...ผมชอบมากแล้วนำมาเขียนว่าจะเขียนตั้งหลายสิบปีแล้วไม่ได้เขียน เพิ่งมาเขียนเมื่อปี ๒๕๓๔ นี้เอง

คือในบทกวีก็ไม่ได้บอกหรือกระว่า นางแก้วกิริยาผ้าหลุด แต่ผมอยากให้หลุด (เสียงหัวเราะ) คือเวลาร่างไปแล้ว พอจะคลุมผ้าบอกอย่าคลุมเลย ปล่อย่างนี้แล้วกัน ก็ให้ผ้ากองอยู่ข้าง ๆ เป็นสีน้ำมัน

นี่เป็นชุนแผน

รูปนี้เขียนเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๕ นี้เอง ดันมกราคม เสร็จพฤษภาคม คือผมเขียนวันละนิดหนึ่ง ก็เป็นตอนที่ผมจับใจมาก เป็นวิจิตรศิลป์ในวรรณกรรมตอนชุนแผนขึ้นเรือนชุนช้าง ตั้งแต่โจนลงกลางขานร้านดอกไม้ ไปเรื่อยจนกระทั่งมาถึงตอนที่นางวันทองจะต้องจากเรือนชุนช้าง แล้วในบทกลอนเขาบอกว่า...ถึงกรงนกขุนทองอยู่ทั้งคู่ นกโนรีแขวนอยู่บนเตียงตั้ง นกเอ๋ยเคยเสียงเสนาะดัง ฟังขึ้นเขยชมอารมณ์นาง... ผมค่อย ๆ เขียนวันละนิด เขียน ๆ หยุด ๆ เพราะสีน้ำมันใช้เวลาสั้นไม่ได้ ต้องค่อย ๆ เขียน ก็มาจากวรรณกรรมอันวิจิตรของเราเหมือนกัน

ภาพนี้ไม่ใช่จากวรรณกรรม ผมเขียนประมาณปี พ.ศ.๒๕๓๓ เป็นรูปละครกำลังแต่งตัว แต่งหน้าที่จะออกแสดง บางคนอาจจะนึกว่าทำไมสีแปลกไป คือผมจะเบื่อง่าย จะเปลี่ยนโครงสัวยุ่เรื่อย ผมเดินทางไปจันทบุรีในหน้าฝน ผ่นดกดินที่นั่นจะเป็นสีแดงประหลาด ภาษาช่างจะมีสีอยู่หลอดเรียกอินเดียนเรด (Indian Red) และหญ้า ข้าวแถวนั้นมันเขียวปี กลับมาญี่ปุ่นผมเขียนทันที ไม่ได้เขียน Landscape นั้น แต่เอาสีของทิวทัศน์ที่เห็นมา โดยใช้สีแดงที่ว่าเป็นโครงสีทั้งหมด และเขียวของข้าว หญ้าที่เราเห็นมาใช้เป็นเครื่องแต่งตัวละคร

ภาพนี้เป็นรูปถัดมาเขียนรูปนั้นก่อน เป็นรูปการแต่งตัวของละครขนาดใหญ่เป็นรูปสีน้ำมัน

รูปสีน้ำมันนี้ผมเขียนก่อน ๒ รูปที่แล้ว เขียนนานพอสมควรประมาณ
ปลายปี พ.ศ.๒๕๓๓ ผมจำไม่ได้ เป็นรูปใหญ่ เคยเป็นการวัดความสุขของโรงพยาบาล
เด็ก อาจจะเคยเห็นกันบ้างแล้ว

ผมขอหยุดภาพแค่นี้ก่อน

ดูรูปแล้วไม่ทราบว่าคุณผู้ดูจะมีความรู้สึกอย่างไร ผมดูแล้วก็นั่ง ๆ แหะ
เพราะเราเป็นคนทำเอง รูปนี้จะแบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ อย่างแรกที่บอกว่าเป็น
จิตรกรรมไทยประเพณี และอย่างที่๒จะเป็นเหมือนจริง คือเป็นคนมีเลือด มีเนื้อ เรา
จะจัดว่าเป็นวิจิตรศิลป์หรือเปล่าผมไม่ทราบ ผมไม่มีอะไรจะมาฉายให้ดู ก็เอาผล
งานของตัวเองมา ผมจะพูดต่อไปอย่างไรก็นึกไม่ออก มันคงจะต้องกลั่นกรอง ที่จริง
แล้วงานมันมีเยอะมาก ทั้งรูปเหมือนรูปภาพประกอบอะไรต่าง ๆ แต่ที่เอามาให้ดูนี้จะ
เป็นงานจากวรรณคดี ซึ่งอย่างที่พูดมันเป็นวิจิตรศิลป์อย่างหนึ่ง แต่ผมไม่ใช่เพิ่งจะ
คุ้นกับวรรณคดีเหล่านี้แล้วนำมาเขียนปูปับ มันคุ้น มันกรอง มานาน แต่มันไม่มี
โอกาสจะเขียน มีอยู่ตอนหนึ่งซึ่งเป็นวรรณกรรม ซึ่งเพราะมาก คือตอนขุนแผน
พันม่านที่บรรยายว่า...เจ้าปักเป็นพระลอดิลกโลก ถึงกาหลงทรงไศก... ฯลฯ ต่อไป
ผมจำไม่ได้ เพียงแต่ว่าอ่านดูแล้วไพเราะเหลือเกินที่เป็นตัวหนังสือ แต่จะมาเขียน
ยังนึกไม่ออกก็ยังไม่ได้เขียน

เรามานึกดูว่าการที่จะเขียนรูปก็ดี หรือทำงานวิจิตรศิลป์ในวรรณคดี คงจะ
ต้องใช้เวลาความลำบาก คราวนี้ผมเองก่อนที่จะเขียนอะไรเหล่านี้ได้ ก็ต้องฝึกมานาน
ตั้งแต่เด็ก วิชาพื้นฐานที่สุดเลยคือวิชา Drawing คือช่างเขาถือกัน ซึ่งผมขอเรียนในที่นี้
ต่อหน้านักวิชาการต่าง ๆ ว่า ถ้า Drawing ไม่เป็น เหมือนเขียน ก ไก่ ข ไข่ ไม่เป็น
แล้วจะไปแต่งภาพย้ง ๑๖ อะไรนี่ยาเลย อย่าทำ ทำไม่ได้ ถ้า Drawing ไม่แม่น
และไม่รู้จักสังเกตธรรมชาติต่าง ๆ แล้ว มันก็คงทำงานวิจิตรออกมาไม่ได้ คงเบี้ยวบูด
ต่าง ๆ

มีอยู่อันหนึ่งซึ่งอาจจะไม่เกี่ยวกับจุฬายแต่อาจจะเกี่ยวในคณะศิลปกรรมศาสตร์
จุฬาย คือเมื่อเรียนอยู่จิตรกรรม ผมเป็นนักเรียนรุ่นแรกที่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี
ได้เสียชีวิตไป ผมก็เข้าเรียนทันที แต่ความจริงผมเป็นลูกศิษย์ท่าน ไปหาท่านมาก่อน

แล้ว ด้วยมีผู้ใหญ่กรุณาฝากไป รุ่นพี่ ๆ สมัยก่อนจะเรียนกันอย่างที่เขารเรียกว่า Academic รุ่นเราเรียนกัน ๓๐ คน ได้ชั้นปี ๔ ปี ๕ เพียง ๔ คนๆ นี้ก็ขึ้นมารับปริญญาพร้อมกันที่วังท่าพระ ต่างคนต่างก็มีชีวิต คิดดูสิเราอยู่ปี ๑ อายุ ๑๙ ทีเดียวนี้ เราอายุ ๔๙ ก็มีเพื่อนรุ่นเดียวกันโทรมาคุย ถามว่าจักรพันธ์เขียนอะไร ก็บอกเขียนอย่างที่ฉันอยากเขียนนั่นแหละ ก็เขียนมาเรื่อย สิ้นน้ำเราก็กเขียน เราไปเห็น landscape ไปเที่ยวจันทบุรี เห็นอะไรเราก็กเขียนอย่างที่เราต้องการเขียนอะไร ก็เขียนไป เขابอกนี่นะเราไปเมืองกาญจนบุรี เห็นวิวสวย ก็พยายามเขียน แต่พอเขียนแล้วเรากลัว ๆ ว่ามันจะไปเหมือนสมัยเราอยู่ปี ๑ คือปี ๑ นี่มันจะต้องเขียน สิ้นน้ำ เรียนเป็นทฤษฎี ปี ๑ สิ้นน้ำ ปี ๒ สิ้นน้ำ ปี ๓,๔,๕ สิ้นน้ำมัน เขابอกแห่ม! เราเห็นวิวสวย ๆ เราเขียนแล้วเรากลัวจะไปเหมือนเด็ก! (เด็กที่ไปด้วย) เขาต้องคุมเด็กนักเรียนไป และกลัวจะไปเหมือนสมัยที่เราอยู่ปี ๑ คือมันเหมือนจริงซะเหลือเกิน ภาษาช่างเขาเรียก Realistic คือมันจะเหมือนจริงจนเกินไป เราก็กพยายามหนี

ผมก็บอกทางโทรศัพท์ว่า ตายแล้วนี่! หนีทำไม อายุเท่าไรแล้วเรา ๕๐ แล้วนะ ยังไงมันจะไม่เหมือนปี ๑ อายุ ๑๙ แน่ ฝีมือและความคิดย่อมเชี่ยวชาญแล้ว การหนีธรรมชาติโดยที่บอกว่า อย่าไปอยู่ในกรอบของธรรมชาติ อย่าเหมือนธรรมชาติ เพราะไม่อย่างต้องไปอยู่ในกรอบแห่งความเป็นธรรมชาติเหมือนจริงทุกอย่าง แต่เธอนี้กำลังจะหนีไปอยู่ในอีกกรอบหนึ่ง คือกรอบที่หนีธรรมชาติ ผมคิดว่าคงจะเข้าใจ คือมีอยู่ ๒ กรอบ กรอบหนึ่งเหมือนธรรมชาติ อีกกรอบพยายามหนีไม่ให้เหมือนธรรมชาติ ไม่ใช่ว่าเขาจะหนีจากกรอบนี้แล้วจะเป็นอิสระเปล่า! วิ่งไปอยู่อีกกรอบหนึ่งแห่งความไม่เหมือนธรรมชาติ ความพยายามนี้มันมีความทุกขนะ บอกโก! หนีแกแล้วนะ ไม่ต้องไปอ่านทฤษฎีของการอะไรต่าง ๆ หนีธรรมชาติ อย่างนั้นจะไม่ดีอย่างนี้จะไม่ดี หรือไม่เป็นศิลปะอันบริสุทธิ์ต่าง ๆ ไม่ใช่ซะ ทำอย่างที่คุณแกอยากทำ เขียนอะไรจริงเขียน เธอแก่แล้ว จงมีความสุข (เสียงหัวเราะ) อย่าไปหนี แล้วไปอ่านทฤษฎีบอกว่าต้องคลี่คลาย ต้องอะไรต่าง ๆ โก! มันไม่ต้องคลี่หรอกนะ คือผมว่า วิจิตรศิลป์นี้มันไม่มีความเป็นตัวของมันเอง มันลอยอยู่เป็นศิลปะ สังเกตดูในสถาบันศิลปะจะบอกว่า จงเป็นตัวของตัวเอง จงหาความเป็นตัวของตัวเอง หากันจนแก่ไม่เจอ แล้วก็มีความสุขและบางทีพบทางตัน เราไม่ต้องหาเลยนะตัวของตัวเอง เราเขียนทุกอย่างที่เราอยากเขียน เราก็กมีความสบายใจ ก็เปลี่ยนไปเรื่อย ทดลองไปเรื่อย เขียนโน่น เขียนนี่ เขียนอะไรก็จงเขียนไปไม่ต้องกลัว ศิลปะนี้มันกว้างไกลมากจะ

วิจิตรศิลป์หรือไม่วิจิตรศิลป์ก็แล้วแต่เพราะฉะนั้นเธออย่าเอากรอบมาบังคับ ผมบอกผมคิดว่าเขาจะเข้าใจ

ที่ผมเรียนในที่นี้เพราะเห็นว่ามีอาจารย์จากคณะศิลปกรรมนั่งอยู่ด้วยการสอนที่ท่าธนอธิบดีสุวิทย์ เคยปรารภว่าเมืองไทยขาดช่างฝีมือ ไม่มีช่างฝีมือ จบจากศิลปากรนี่ก็ยังไม่มีส่วนฝีมือ เพราะไม่มีฝีมือ มันมีอะไรก็ไม่ทราบ (เสียงหัวเราะ) คิดจะตั้งช่าง ๑๐ หมู่ขึ้นมา ก็ไม่รู้จะไปเอาช่างที่ไหน เราย้อนดู สมมุติเราดูว่าศิลปะวัตถุ วัตถุอาคารต่าง ๆ ที่ตั้งงามที่บรรพบุรุษสร้างเป็นมรดกไว้ให้เราเป็นมรดกที่ลูกหลานกินไม่หมด นอกจากจะไฟไหม้ เหมือนพระราชวังวินเซอร์ที่ไหม้พริบ นั่นแหละหมดแน่ (เสียงหัวเราะ) แต่ของเรามันไม่หมด แม้กระทั่งอิฐหักกากปูน มันเป็นมรดกที่เรากินไม่หมด อย่างเรานี้ คนอื่นยังงไม่ทราบ ถ้าไปเมืองนอกเราจะต้องไปดูพิพิธภัณฑ์ ดูศิลปะวัตถุ ดูภาพเขียน คนอื่นจะไป Shopping อย่างไรไม่ทราบ ไม่เคย เราจะต้องไป Tate Gallery, British Museum

ฝรั่ง เจ๊กแป๊ะ ญี่ปุ่น มาเมืองไทยเขาจะดูวัตถุอาคาร ดูพิพิธภัณฑ์ ดูศิลปะวัตถุของที่มีอยู่ ถูกแล้วอาจจะมียุขอย่างอื่น ผมไม่พูดถึง ศิลปะวัตถุที่เป็นอดีตเหล่านี้ หากินไม่หมดสำหรับลูกหลาน ซากเจดีย์อะไรก็จัด Light & Sound ก็ยังจัดกันอยู่ หาเรื่องเล่นกันเรื่องก็หากินอยู่กับอิฐหัก กากปูน นึกดูว่าสมัยเราปัจจุบันนี้สมมุติ ถ้าหากหมดสมัยไปอีก ๑๐๐ ปี ดึกรามบ้านช่องในสมัยนี้ เอ๊ะ! จะมีใครมาเล่น Light & Sound ใหม่? (เสียงหัวเราะ) นึกดูมันคงยาก ไม่ต้องอะไรหอบประชุมตีกรรมประชาสัมพันธที่ถูกต้อง ผมผ่านดูผมอยากให้มันหรือ จะมีใครมาเล่นอะไรใหม่ คงไม่มี ดึกที่มันอยู่มมถนราชดำเนิน แหม! มันชั่วร้าย (เสียงหัวเราะ)

อยากให้อะไรผมก็ไปเล่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าจริง ผมก็ไม่ใช้เป็นคนที่รักในอดีตอะไรมากมาย คืออยู่ในปัจจุบัน แต่เรามองแล้วมันมีค่า มันเป็นศิลปะวัตถุ ซึ่งต้องการช่างฝีมือกลั่นกรองอะไรต่าง ๆ

ที่นี้ในวิจิตรศิลป์ด้วยกัน มันก็มีระดับ เราจะเห็นว่ามึระดับ ฝีมือช่างนี่ต่างกันมาก ๆ อย่างที่ผมบอกว่าคุณศิลปะไม่รับใช้ใครแต่คนที่ใช้ศิลปะต้องมีบารมี มีรสนิยม ต้องรู้ว่าอะไร และอย่างไรที่นำมาใช้ ผมว่าศิลปะที่สูงที่สุดคือศิลปะที่เนื่องด้วยพระพุทธรูปศาสนา เพราะเป็นศรัทธา

ที่ฉาวยรูปวัดศรีศรียศเทพให้ดูเมื่อก็ทำด้วยศรัทธา พระพุทธรูปกิติ โปสถ์วิหาร เจดีย์นาคสะดุ้ง คันทวยอะไรต่างๆ เป็นสิ่งวิจิตร เพราะว่าเป็นสิ่งที่เนื่องด้วยศาสนา รongลงมา คือพระมหากษัตริย์ ผมนึกเอาเลยว่าแผ่นดินไหนที่มีบุญอันวิจิตรก็จะ ดลบันดาลให้เกิดช่างขึ้นมาในแผ่นดินนั้น แล้วช่างนั้นก็สร้างผลงานอันวิจิตร ขึ้นมา ทั้งเป็นมรดกของลูกหลาน ถ้าแผ่นดินนั้นมีบุญบารมี

ผมนึกดูว่าคนไทยนั้น มีศิลปะอยู่ทั้งนั้น ทุกคน ทุกสถาบัน มีศิลปะอยู่ แต่ บางทีมันมากเกินไปนิด ๆ เหมือนกัน เรายังจะมีศิลปะอยู่เอง แต่บางทีความที่มีศิลปะ อยู่เองอยู่ในสายเลือดจนมาก เราแยกไม่ออกเลย ผมนั่งดู ดูโทรทัศน์ หรือสื่อมวลชน คนไทยเก่ง ทำเองอะไรได้ทุกอย่าง ร้องรำ เดินนี่เราไม่ได้พูดเรื่องรูปเขียนอย่างเดียว เราพูดถึงศิลปะโดยกว้าง ๆ แต่ถ้าเมื่อเราทำบ่อย...ผมบอกแล้วใจว่าวิจิตรศิลป์ต้องใช้ เวลาถลันกรอง ต้องใช้วิบากต่าง ๆ ทำบ่อยไม่ได้ มันจะมีอะไรคาบเกี่ยวกันนิดหนึ่งซึ่งเป็นคำที่เราคุ้น ไม่สู้จะไพเราะแต่ต้องขอพูด ความวิจิตรนี้บางทีมันไม่เป็นศิลปะ ยกตัวอย่างภาพปักอันหนึ่ง ปักใหญ่เบ้อเริ่มเลย อาจจะปักแทบตาย เป็นรูปเรือหงส์มี เมฆก๊ก ๆ ถึงจะวิจิตรแต่มันไม่เป็นศิลปะ ที่นี้ความวิจิตรรุ่งต่าง ๆ เราจะเห็นมันมี อะไรคาบเกี่ยวกันอยู่ คือ แหมต้องขอพูด คือเขยนะ! (เสียงหัวเราะ) ต้าย! เขย เขย ทำออกมาได้ยังไง แต่ใช้ฝีมือ คราวนี้ในความอย่างนั้นมันจะกลายเป็นว่า เหมือน ศิลปะหัตถกรรมอะไรสักอย่าง แต่เราจะไม่โจมตีทั้งนั้น เพราะผมตั้งใจตอนอยู่ที่ บ้านว่ามานี้ เราจะไม่ว่าใคร (เสียงหัวเราะ) นี้ว่าเข้าไปแล้ว อยากรู้ก็ไม่ทราบ

ก่อนที่จะอย่างไรต่อไป ขอพูดสักนิดหนึ่งคืออันนี้เป็นสุนทรียภาพ ซึ่ง ผมว่าต้องฝึกฝน คนไทยชอบจัดงาน จัดงานกิง เก่ง ผมยืนยันได้ยิ่งกว่า ๑๐๐ เปอร์เซ็นคิดว่าผู้ที่จัดงานนั้นออกมาคือศิลปิน คือช่าง ตั้งแต่จัดดอกไม้ ไฟ ปูพรม ตกแต่ง ช่างบันดาลทั้งนั้น จะเรียกว่า ศิลปะหรืออะไรก็ได้ ผมใช้คำว่าช่าง เพราะฉะนั้นก็ต้องรู้จักใช้ช่าง ช่างมีหลายหลากซึ่งมีความสามารถกันคนละอย่าง ยกตัวอย่าง นาฏศิลป์ เราดูสมัยก่อน สมัยโบราณทศกัณฐ์ไม่ได้มีตัวเดียว มีทศกัณฐ์ ตัวเกี่ยว ด้วยกรบ ตัวรำ เขาจะไม่ใช้ตัวเดียวรำทุกอย่าง ช่างเช่นเดียวกัน จะมีช่าง หลายชนิดซุกซ่อนอยู่ คนไทยมีศิลปินเยอะ แต่จะต้องใช้ให้เป็น ถ้าใช้ไม่เป็นออกมา มันชนลูกชนพองสยองเกล้า (เสียงหัวเราะ) มันจะให้เกิดอะไรสักอย่างที่ เราจะไม่พูด แต่ว่าเรารู้สึกว่าคนไทยทำได้ดีกว่านี้แน่ ไม่ว่าจะดูไหน ละครอะไรต่าง ๆ

จากสไลด์จำนวนน้อยที่ฉายให้ดู ดูเหมือนจักรพันธ์อยู่ได้ด้วยวิจิตรศิลป์ ดนตรีไทย โขน ละคร วรรณกรรม คีตกกรรมต่าง ๆ ซึ่งก็มีอิทธิพลต่อผมไม่มากหรอก แต่แห่ม! ก็มากเหลือเกินถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรมคือ รูปเขียน ดูโขนละครสมัยนี้ ฟองท่านอธิบดีที่นั่งอยู่ รูปเขียนใหญ่ ๆ นี่นะครับ ละครก็เหมือนกัน เปิดฉากออกมา มันเหมือนรูปเขียนใหญ่ ๆ รูปหนึ่ง ฉาก ตัวละคร แสง เงา แต่ละครโขนเรสสมัยนี้ เปิดฉากออกมาเป็นรูปเขียนที่ซีริวที่สุดเลย(เสียงหัวเราะ) ไม่อยากดูอยากกลับบ้าน เตี้ยวนั้น มันเป็นเรื่องจริง แต่ไม่ได้ดูด้วยความดูแลคนเขา ดูด้วยความเห็นใจ และก็รู้สึกว่าคุณไป ๆ ความจริงแล้วศิลปินของไทย ไม่ว่าจะเป็นดนตรี ขับร้อง หรือคนที่ ร่ายรำเป็นนาฏศิลป์มีความสามารถมาก ผมเป็นช่างเขียน ผมจะเทียบศิลปินไทยกับสี ที่ใช้เขียนรูป สีที่ใช้เขียนรูปมีอยู่ ๒ อย่าง คือสี Student กับสี Artist สี Student ราคาถูกมากเด็กเขียน ส่วนสี Artist แพงมากหลอดหนึ่งเป็นพัน ใช้สำหรับให้ช่างเขียน เขียน ผมว่าศิลปินไทย เอาในวงการนาฏศิลป์ก่อน ที่เห็นในตัวละคร เหมือนสี Artist ที่มีคุณภาพ เก่งหมดเลยจะให้ทำอะไรได้ แต่คนที่เป็นช่างเขียน ผู้ที่จะหยิบสีมาเขียนนี้ ไม่รู้ทำอะไรให้มันออกมาเป็นอย่างนั้น (เสียงหัวเราะ) มันไม่สวย ในขณะที่สีมีคุณภาพ มันปรุงปนออกมายังไม่ทราบ คือมันไม่เกิดความจับใจ

ผมรู้สึกว่าการศิลปะที่มีค่าดูแล้วด้วยเวลาน้อย หรือเวลามากก็แล้วแต่ ต้อง เกิดความจับใจ นี่มันไม่เกิดความจับใจ มันอยากกลับบ้าน ดูแล้วก็อย่างนั้นเอง

ผมนำหุ่นกระบอกมาตามคำขอร้องของเจ้าหน้าที่ทางนี้ คือตอนแรกจะไม่ได้ เอามาที่นี้เจ้าหน้าที่บอกว่าขอให้นำหุ่นกระบอกมาเพราะไม่ได้เห็นนานแล้ว ผมก็นำ ตัวจิวยี่ ซึ่งเคยเล่นเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๒ มาตั้งไว้ให้ดู แล้วก็นำหุ่นพราหมณ์ จะเป็น พราหมณ์เทศศรียหรือพราหมณ์เกษตรอะไรก็ได้ ซึ่งผมเพิ่งทำเมื่อปี ๒๕๓๔ นี้เอง และก็ไม่เคยมีใครเห็นเพิ่งเสร็จแล้วก็เก็บไว้ในตู้ ผมจะขีดให้ดูนิดหนึ่งว่า เป็นอย่างไร เพื่อแก้เบื่อของท่านที่นั่งอยู่ที่นี้ เตี้ยขอเพลง ขีดให้ดูนิดเดียว (เสียงหัวเราะ) ตามคำเรียกร้อง อันนี้เขาเรียกเพลงเร็ว เป็นเพลงเร็วพระรามเดินดงซึ่งอยู่ท้ายระบำ หน้าช้าง

(มีการขีดหุ่นประกอบเพลงเร็ว)

เราจะเห็นว่าเพลงของไทยเป็นวิจิตรศิลป์มาก ๆ โดยเฉพาะเพลงเร็ว ทุกเพลงในคีตกกรรม หรือคีตศิลป์อะไรก็แล้วแต่ไม่มีเพลงเร็วเพลงไหนเลยที่ไม่เพราะ

ใครเป็นคนแต่งก็ไม่ทราบ ตีกล่าบรรพ์เก่าแก่ เพลงเร็วนี้คือการที่เมื่อแต่งตัวเสร็จแล้วจะไป ไม่ได้ไปง่าย ๆ ยึกยักเยื้องย่าง ไม่ได้ผิบบนไป เป็นเจ้าแห่งความเยือกเย็นคือคนไทย เราจะเห็นว่าเมื่อกี๋หุ่นจะแทงมือไปก่อนแทงขวา แทงซ้าย วาดมือจากข้างบนแล้วลากมาหยุดนิด แล้วสะดุด กลับมาหน่อย ไม่ง่ายเลย เจ้าแห่งความเยือกเย็นอ้าว...แล้วไปอีกที ประเท้าออกไป คราวนี้ก็ไปจริง ๆ

ผมนี่เป็นสมัครเล่นในการเชิดหุ่น เพราะฉะนั้นก็จะไม่ดังงามเท่าครู ในการเชิดนี้ ครูผมซึ่งก็คงจะเป็นที่รู้จัก คือคุณครูชื่น สกุลแก้ว ท่านเป็นศิลปินแห่งชาติอายุ ๘๔ แล้ว อีกท่านหนึ่งก็คือคุณครูวงศ์ รวมสุข อายุเท่ากันและเป็นศิลปินพื้นบ้านสองท่านนี้ทำให้ผมเชิดหุ่นเป็น คือได้ประสิทธิ์ประสาทวิชา แต่ผมมีครูอาจารย์อีกท่านหนึ่งซึ่งสอนความประณีต เพราะว่าธรรมดาเนี่ย หุ่นกระบอก (ซึ่งความจริงที่นั่นอยู่อาจจะไม่เคยเห็นก็ได้) เป็นศิลปะพื้นบ้าน ไม่ใช่วิจิตรศิลป์ แต่ผมก็อยากจะให้เป็วิจิตรศิลป์ ผมก็ทำหุ่นกระบอกให้วิจิตร ใ้ดังงาม ให้สวยงาม เพลงเร็วของหุ่นกระบอกความจริงเขาไปเร็ว เป็บเดียวเขาไปแล้ว

แต่ว่าผมกับคุณวัลลภิศร์ เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๐ ก็ ๑๕ ปีที่แล้วได้ไปกราบครูท่านหนึ่ง ซึ่งท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว คือคุณครูอร่าม อินทรนัญ เป็นทศกัณฐ์ มีชื่อมากเราไปกราบท่านที่บ้านเพื่อขอทำทศกัณฐ์ปี ๒๕๒๐ เราเล่นหุ่นกระบอกตอนนางลอยที่วังสวนผักกาด เราเป็นท่าหุ่นแล้ว แต่อยากจะทำว่าท่าไหนเป็นอย่างไร ก็ไปกราบท่าน ท่านบอกว่าท่าพระท่านก็ได้ เพราะท่านเป็นลูกชายของคุณหลวงวิลาศวงาม เป็นราชทินนามสมัยต้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ พระราชทานให้ ก็เป็นหลวงวิลาศวงาม ท่านบอกพระท่านก็เป็น เอาละนี่จักรพันธ์ุจะสอนให้ ท่านสอนรำช้าปี

คือเวลาเปิดฉากโขนละครเขาจะเรียกว่าตั้งช้าปี ทศกัณฐ์หรือพระรามก็แล้วแต่ ท่านเป็นทั้งพระ ทั้งยักษ์ เพราะท่านเป็นลูกหลวงวิลาศ เป็นครูตัวพระที่มีชื่อมาก ท่านนุ่งผ้าขาวม้าด้วยซ้ำ ถอดเสื้อหมด ท่านป่วยอายุมากแล้ว ท่านสอนผมรำช้าปีกับเพลงเร็ว ผมถึงได้นำท่าที่คุณครูอร่ามให้มาปรุงปนอยู่ในการเชิดหุ่นครั้งนี้ ซึ่งอาจจะไม่เหมือนกับทางพื้นบ้าน ซึ่งผมคิดว่าทุกคนควรจะเห็นได้แล้วว่า ศิลปะไทย ไม่ว่าจะเป็นรูปเขียนคีตกวี ดนตรีไทย นาฏศิลป์ ผมว่างามที่สุดในโลกกลมๆ ของเรา ไปดูชาติอื่นนี่ไม่เคยเห็น ของเราเหมือนเทวดาทำ อย่างมีมหรหรรรมรามเกียรติ์ อะไรต่างๆ ดูทางโทรทัศน์ของอินโดนีเซียก็ดี เขมร เหมือนละครลิง

(เสียงหัวเราะ) พม่าอะไรต่าง ๆ ไม่มีอันไหนวิจิตรเหมือนโขนละครไทย อันไหนที่เขานี้คนชมมากกว่า งดงาม ผมดูในทีวีเขาวางงามนี้ผมว่าเขาอาจจะมี การเตรียมการ ซ้อมมากกว่าเรา องค์ประกอบที่เราเรียกว่า Composition เขาเตรียมดี แต่ถ้า พูดถึงถ้าดูความวิจิตรศิลป์ จริง ๆ แล้ว ไม้ตัวหุ่นมาลึงอะไรต่าง ๆ ยังเป็นเตรียมงาน อยู่ ของเราเป็นทิพย์ เป็นเทพสร้าง แต่ว่ามันก็เสื่อมลงไปบ้างนิดหน่อย ด้วยอะไร ความสะตวกที่ผมพูดถึง และเราจะไม่พูดซ้ำ

ในความวิจิตรของไทยเรานี้ งดงามต่าง ๆ เราจะเห็นว่ามันไม่มีเหตุผล ไม่มี อะไรต่าง ๆ ที่นักวิจัย วิเคราะห์จะมาเอาผิดเอาถูกได้ ผมยกตัวอย่างอันหนึ่งซึ่งผมนึก อยู่เสมอและก็หัวเราะกันกับลูกศิษย์คือคุณวัลลภศิริ เช่นเรื่อง 'พระไวยแตกทัพ' ขุนช้างขุนแผนในวรรณคดี เราก็นิยมนำมาเล่นละครกัน นางวันทองนี่แปลงกายเป็น นางงามเพื่อจะมาห้ามทัพพระไวยไซ้ใหม่ บางคนอาจจะไม่ทราบ แต่ผมจะไม่เล่า เรื่องย่อให้มันยืดยาวไปละ ดีเสียว่าทราบ แปลงกายมา พอแปลงปุ๊บเขารัว แล้ว รำขมตลาด... นวลละอองผ่องศรีฉวีขาว เมื่อแรกรูปร่างราวกับนางห้าม มวยกระหมวด กวดเกล้าเหมือนเจ้าพราหมณ์ ใส่สังวาลย์ประจำยามอร่ามพราย... อ้าว! ขมตลาด เสรีจตุณาย ฉุยฉายเสรีจแม่ศรี แม่ศรีเสรีจเพลงเร็วแล้วลา ลากอย่างเมื่อกี้ไง ลาเสรีจ อ้าวพระไวยมาเกี่ยวกับโลมอยู่เป็นนาน เกี่ยวกับอยู่นี่...เมื่อนั้นนางจำแลงแกล้งทำ เป็นเดินหนี ค้อนคมกัมหน้าไม่พาที เด็ดได้มาลีแล้วเดินดม...เขาไม่ได้เด็ดอย่างนี้ เปล่า! จีบก่อน จีบมือนี้หงายมานิด เด็ดจึก แล้วมาตั้งอย่างนี้ แล้วมือนี้จีบแล้วดม แหมรู้สึกท่ามากเหลือเกิน ยึกยัก แต่มันเป็นวิจิตรศิลป์ ทำนี้ผมไม่ได้คิดขึ้นเองนะ (เสียงหัวเราะ) คุณครูบุญยัง เกตุคง ซึ่งท่านเป็นศิลปินแห่งชาติ ผมดูท่านแล้วอัศจรรย์ คือครูบุญยัง ท่านเป็นปี่พาทย์ศิระชะท่านก็ไม่ผมแล้ว อายุก็มาก แต่ท่านเด็ดดอกจี่ปี นี้ ปี่ปู้ ไอ้ยตาย! งามเหลือเกิน มันวิจิตร แล้วทำไม่รู้ไม่ไร พอนางวันทองแปลงถูกเกี่ยว แล้ว นางวันทองก็บอกว่า 'นะ! ออไวยข้านี่คือมารดา แม่รู้ว่าออไวยจะไปทัพ คึก ครั้งนี้สู้กลับเป็นหนักหนา ห่วงด้วยลูกแก้วเววดา จึงตามมาบอกเจ้าให้เข้าใจ อย่า ทะนงองอาจนะลูกรัก แม่จะอยู่ข้างนี้ก็ไม่ได้...' (เสียงหัวเราะ) คือนางวันทองนี้ ถ้าให้ สอบอ่านเอาเรื่องนี้จะต้องตก คือแปลงตัว ทำสารพัดที่จะยืดยาว แต่เธอบอกแม่จะอยู่ ข้างนี้ก็ไม่ได้ (เสียงหัวเราะ) และดูเอาเถอะ บอกอะไรกำกวมที่สุด ตกลงพระไวย นี้ยังไม่รู้เลยว่ามาห้ามอะไร (เสียงหัวเราะ)

พระไวยก็ไปแตกทัพ นางวันทองก็เพียงแต่จะมารำให้เราดูแล้วเป็นผีหลอกลูก (เสียงหัวเราะ)...แม่จะอยู่ข้างนี้ก็ไม่ได้ แล้วผาดแผลงแปลงกายกลายเป็น ปีศาจ โลมไล่พระไวยมา... เท่านั้น (เสียงหัวเราะ)

คราวนี้ ถ้าเมื่อเราจะมาหาเรื่องกัน หาไม่ได้เลย ไม่มีเหตุผล เอาความ วิจิตรอย่างเดียว ซึ่งผมถือว่าเป็นศิลปะบริสุทธิ์ ผมเคยเห็นเขาเถียงกัน ว่าศิลปะ บริสุทธิ์คืออะไร ไอนี้ต้องเขียนอย่างไรถึงจะเป็นศิลปะบริสุทธิ์ ไอนี้ไม่ใช่ศิลปะ บริสุทธิ์ ดายละ ผมว่านางวันทองนี่แหละ คือศิลปะบริสุทธิ์ คือไม่ต้องการเหตุ ต้องการผลอะไรทั้งนั้น บริสุทธิ์แจ่มแจ้งอยู่ (เสียงหัวเราะ) ผมหวังว่าทุกคนคงจะ เห็นด้วย

เดี๋ยวขอสไลด์หนึ่งเพื่อค้น

อันนี้เป็นตัววรรณคดี ซึ่งหลายท่านคงจะไม่เคยเห็น ผมทำหลายปีแล้ว รวม ๑๐ ปี ทำให้กับพิพิธภัณฑท์ท้องฟ้าจำลองอยู่หน้าบ้าน เรื่องพระอภัยมณี ทำ ๔ ตู ผมทำกับคุณวัลลภิศร์ และก๊ี้เด็ก ๆ ช่วยกัน ตอนนี้เป็นตอนที่มิกลอนไฟเพราะคือ ...ใน เพลงปี่ว่าสามพี่พราหมณ์เอ๋ย...เป็นตอนเริ่มต้นของเรื่อง ตึกดาตวันิตเดี่ยว สูงสักคืบหนึ่ง

อันนี้เป็นอีกฉากหนึ่ง เป็นฉากที่ว่าพระอภัยมณีเห็นนางผีเสื้อมา นางผีเสื้อ ตามมาที่เกาะแก้วพิสดาร แล้วก็ทะเลาะกันอะไรต่าง ๆ เราจะแบ่งหน้าที่กันเลย ผมจะ ทำพระอภัย นางเงือก วัลลภิศร์จะทำยักษ์ ฤาษี และพวกตัวกวาง เราจะเห็นหมา หรือ สุนัขแม่มือก่อนกำลังกัศยู่ทางซ้ายมือ อันนี้เป็นฝีมือคุณวัลลภิศร์ มีลูกหมาตัวเล็ก ๆ ด้วย

อันนี้เป็นตอนที่พระอภัยเป่าปี่ให้กับนางผีเสื้อตายไป

อันนี้เป็นรายละเอียดของพระอภัยเป่าปี่

อันนี้เป็นกำเนิดสุดสาครคือเห็นฤาษีแล้วมีนางเงือก มีสุดสาครขี่ม้ามังกร

อันนี้เป็นรายละเอียดของสุดสาครขี่ม้ามังกร ผมทำสุดสาคร ม้ามังกร วัลลภิศร์ทำ(เสียงหัวเราะ)

อันนี้เป็นผลงานถัดมาเป็นตัววรรณคดีที่พิพิธภัณฑท์พระพุทธรูปลือล้าชั่ที่อัมพวา เราทำเรื่องอิเหนาตอนที่เจ้านางบุษบาออกจากถ้ำทอง

อันนี้เป็นทศกัณฐ์ลงสวนมาเกี่ยวนางสีดา ทำหลังจากที่ผมเขียนรูปนางสีดา ที่นางเบญจกายไปเฝ้า ผมก็เอารมอันนั้น ที่เขียนในรูปเขียน ผมชอบก็เอามาใช้ และในรูปเขียนผมชอบต้นกล้วย หรือต้นหมาก ก็เขียนลงไป ก็เช่นเคย ผมทำนางสีดาวัลลภีศรีทำทศกัณฐ์ อันนี้เป็นรายละเอียดของทศกัณฐ์

ผมคงจะต้องสรุป ท่านที่ดูสไลด์เหล่านี้ คงจะเห็นว่าทำไมทำอะไรเยอะเยอะเหลือเกิน โดยแท้จริงผมเป็นช่างเขียน รูปเขียนต่าง ๆ นี้ ผมจะทำด้วยคนๆ เดียว ยกเว้นที่วัดตรีฯ ซึ่งมีวัลลภีศรีและน้องอีกกลุ่มหนึ่งช่วย แต่อย่างหุ่นก็ดี ตุ๊กตาอะไรต่าง ๆ ผมจะร่วมกันทำกับคุณวัลลภีศรีและมีเด็ก ๆ ช่วยปักช่วยทำอะไร โดยที่เราจะเป็นผู้คุม ผมนี่ก็อยู่ว่า เวลาที่ผมอายุ ๔๔ ย่าง ๕๐ เมื่อก่อนไม่ต้องใส่แว่นเดี๋ยวนี้ต้องใส่ถึง ๓ อัน อย่างละเอียด อย่างไกล เวลาเขียน Portrait ใช้แว่นอย่างหนึ่ง เรานี้ก็ดูแล้ว เอ! เราจะต้องได้ทำงานพวกนี้ได้อีกมากน้อยเท่าไร เหมือนอย่างक्रमุม คุณครูบุญยงค์ เกตุคง ท่านจับไม้ระนาดแล้ว ท่านพูดกับต้องว่า ‘นายต้องเอ๊ย! หมดบุญแล้ว ยังรักอยู่ดนตรี แต่สังฆารมันไม่ให้’ อย่างผมนี่ ผมก็ไม่มีเวลาจะมานั่งทำตุ๊กตุนตุ๊กตา เพราะงานมันเยอะ อะไรต่าง ๆ ที่เราจะต้องทำ เช่น ไปประชุม (เสียงหัวเราะ) ท่านอธิบดี ท่านที่ให้เกียรติเชิญไปประชุมบ่อย ๆ และเวลาผมไปไหน ผมแต่งตัวไม่แพ้พระรามเมื่อกี้ (เสียงหัวเราะ) คือเป็นเรื่อง โอ๊ย! ผมก็บอก ‘ท่าน ขออนุญาตอย่าให้ไปประชุมเลย ประชุมทางแฟกซ์ได้ไหม’ (เสียงหัวเราะ) เพราะว่ามันเสียเวลา ที่จะทำงานทำอะไรต่าง ๆ เออ ! เวลาที่มันน้อยลงขณะที่เรามีความต้องการจะทำอีกมากมาย

คงเป็นอย่างนั้นที่ได้อธิบายมา ผมคงจะต้องจบละที่นี้ ประโยชน์ในการที่เชิญจักรพันธ์ุ โปษยกฤตมาพูดเรื่อง ‘วิจิตรศิลป์’ ผมก็ไม่ทราบว่ามันจะเกิดประโยชน์อะไรมากมายแค่ไหน หรืออาจจะไม่เลย เพียงแต่มาพูดคุยกัน ขอให้ถือว่าเป็นอย่างนั้น ถ้าเผื่อท่านที่นั่นมีความที่จะถามหรืออะไร กรุณาถามได้ตามประเพณีชนิดหนึ่ง แล้วเดี๋ยวจะได้จบ

คงไม่มีใครกล้าถาม (เสียงหัวเราะ) คือผมรู้สึกอะไรอยู่อย่าง ว่าวิจิตรศิลป์นี้ คนที่สร้างงานวิจิตรศิลป์คือศิลปิน คงจะเอาใจยาก กระทบอะไรนิดจืดแล้ว (เสียงหัวเราะ) พร้อมทั้งจะอาละวาดอยู่เสมอ เลยไม่มีใครกล้าถามอะไรต่าง ๆ ถ้าไม่มีใครถามกระผมขอจบบรรยาย ปาฐกถาชุดสิรินธร เรื่อง ‘วิจิตรศิลป์’ แต่เพียงเท่านี้

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระบรมราชานุญาตจบการปาฐกถาแต่เพียงนี้ ด้วยเกล้า
ด้วยกระหม่อม (เสียงปรบมือ)

คำกราบบังคมทูลของอธิการบดี เมื่อเสร็จสิ้นการแสดงปาฐกถา

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าใคร่ขอพระราชทานพระราชนุญาต กล่าวคำขอบพระคุณ นายจักรพันธ์ โปษยกฤต ปาฐกผู้บรรยายเรื่อง "วิจิตรศิลป์" ที่เพิ่งเสร็จสิ้นลงไป ณ บัดนี้ เรื่องราวที่เราได้ยินผ่านพ้นไปนั้นย่อมเป็นที่เห็นได้ชัดว่า เป็นผลจากความรอบรู้เชี่ยวชาญเปี่ยมด้วยสติปัญญาความสามารถของปาฐกโดยแท้ ในนามของมหาวิทยาลัย พวกเราทั้งหลายขอขอบพระคุณปาฐกไว้ ณ ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง

ในลำดับนี้ ข้าพระพุทธเจ้าใคร่ขอพระราชทานกราบบังคมทูลอัญเชิญ ได้ฝ่าละอองพระบาท เสด็จพระราชดำเนินไปยังห้องรับรองชั้นบนของหอประชุมนี้ เพื่อเสวยพระสุธารสที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขอพระราชทานน้อมเกล้าฯ น้อม-กระหม่อมจัดถวายต่อไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

พิมพ์ที่โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร. 2153626
นางวัฒนา ศิวะเกื้อ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ตุลาคม 2536
3612-31/1,000 (4)